

Filozofski aspekti Dudićeve zaokupljenosti kometima

Tkalec Bulaić, Tina

Undergraduate thesis / Završni rad

2011

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:060692>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-07-29**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Filozofije i Hrvatskog jezika i književnosti

Tina Tkalec Bulaić

Filozofski aspekti Dudićeve zaokupljenosti kometima

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Željko Senković

Osijek, 2011.

Sadržaj

1. Uvod	2
2. Život i misao	3
2.1. Biografski podaci	3
2.2. Misao Andrije Dudića	5
3. Dudićeva rasprava o kometima	7
3.1. Povod za raspravu	7
3.2. O naravi kometa	9
3.3. Antropološka važnost Dudićeve rasprave	13
4. Zaključak	14
5. Literatura	15

1. Uvod

Andrija Dudić (1533-1589) je bio renesansni filozof, diplomat, filolog, teolog, znanstvenik i književnik, koji je svoje raznovrsno znanje uspješno prenio u praktičnu sferu života. Kao pravi čovjek svojega vremena, borio se protiv svakog autoriteta i dogme, živio liberalno i senzibilno prema svakom ljudskom problemu te kritički provjeravao svako općeprihvaćeno znanje.

Na temelju spisa *De cometarum significatione commentariolus (O značenju kometa raspravica)*, kojega je Andrija Dudić objavio 1579. godine, u ovom ću radu, kroz proučavanje same rasprave, a potom i kroz upoznavanje s radovima koji dotiču izabranu problematiku, prikazati njegov život i rad, njegovo razumijevanje pojave kometa, koja se dogodila 1577. godine, renesansne prilike u odnosu između astronomije i astrologije, kao i Dudićevo poimanje utjecaja kometa na ljudska zbivanja. Potom ću pokušati ispitati razinu opravdanosti pridavanja naročitog antropološkog značaja rasprave, koji je u referentnoj literaturi osobito naglašavan.

2. Život i misao Andrije Dudića

2.1. Biografski podaci

Andrija Dudić Sbardellati (Andreas Dudithius, Dudithius, Dudith, Sbardellatus de Orahowitz, de Horehowitz) važna je osoba europske renesanse. Premda ga se često svrstava u mađarske filozofe, Dudić je porijeklom vezan uz Hrvatsku.¹ Naime, otac mu je bio Hrvat. Zato ga možemo smatrati hrvatskim filozofom, jer po očevoj strani pripada staroj hrvatskoj obitelji, a i njegovi suvremenici najčešće su isticali da je »e nobillissima familia croatica ortus« ili da mu je »origo slavica.«²

Dudić je rođen 16. veljače 1533. u Budimu. Preminuo je 23. veljače 1589. u Breslavi (Wrocław).³ Školovao se u najznačajnijim europskim središtima Veroni, Paviji, Veneciji, Breslavi i Padovi, a boravio je i u Parizu, Londonu, Beču, Krakovu i Breslavi.⁴ Najznačajnija su mu djela *De comentarum significatione commentariolus* (1579) i *Theses theologicae* (1588).⁵

Teško je zapravo odrediti aktivnost koja bi Dudićevu angažmanu davala osnovni ton. Naime, Dudić je bio pravi svestrani čovjek renesanse: filozof, pjesnik, diplomat, prirodoslovac i teolog te je, kao što ističe Erna Banić-Pajnić, »aktivno sudjelovao u mnogim kulturnim, filozofskim, teološkim i diplomatskim događajima koja su obilježila Europu 16. stoljeća.«⁶ Tadašnja Europa bila je prepuna političkih i teoloških sporova u kojima se Dudić nije plašio sudjelovati. Uz to, Dudića nije ostavio ravnodušnim ni napredak znanosti. O tome je u svojem članku »Dudićevo tumačenje kometa« pisala i Ivana Skuhala Karasman: »Nove nebeske pojave, kao i novi pokušaji sagledavanja i razumijevanja već poznatih pojava obilježile su jedan dio intelektualnih kretanja u kojima je sudjelovao i Dudić.«⁷

Jedna od bitnih Dudićevih aktivnosti bila je ona filologijsko-bibliofska. Naime, Dudić je prikupljao stare kodekse, prepisivao ih, prevodio i sudjelovao u njihovu objavljivanju. Kao pravi erudit, poznao je mnoge jezike i njima se koristio: latinskim, grčkim, mađarskim,

¹ Ivana Skuhala Karasman, »Dudićevo tumačenje kometa«, *Cris*, 11 (2009), str. 222-228, na str. 222.

² Erna Banić-Pajnić, »*Regnum hominis* naspram *regnum dei* i *regnum naturae* (O spisu Andrije Dudića *De comentarum significatione commentariolus*)«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 17 (1991), str. 117-138, na str. 136.

³ Skuhala Karasman, »Dudićevo tumačenje kometa«, str. 222.

⁴ Banić-Pajnić, »*Regnum hominis* naspram *regnum dei* i *regnum naturae* (O spisu Andrije Dudića *De comentarum significatione commentariolus*)«, str. 132.

⁵ Skuhala Karasman, »Dudićevo tumačenje kometa«, str. 222.

⁶ Isto.

⁷ Isto.

hebrejskim, talijanskim, poljskim, njemačkim i francuskim. Nažalost, o njegovu poznavanju hrvatskoga ne postoje dokumenti.⁸

Kao izrazit diplomat, Dudić je u svom proputovanju po Europi ostvario bliske kontakte s nositeljima europskog intelektualnog humanizma iz sjeverne Italije i Poljske, kao i iz Švicarske i Njemačke, a naročito je blizak bio »reformatorskim krugovima oko Melanchtona.«⁹ Zbog svojega protivljenja autoritetima mišljenja, Dudić je 1568. godine bio ekskomuniciran. Po Banić-Pajnić, za Dudićevo držanje u teološkim pitanjima važno je istaknuti »da u skladu sa svojom temeljnom liberalnom nastrojenošću ustaje protiv nametanja bilo kakova autoriteta i svakog institucionalnog rigorizma, u čemu se onda razilazi i s reformistima. On se zalaže za posvemašnju slobodu mijenja i savjesti, a protivi se bilo kakovu autoritativnom posredovanju između vjernika i Sv. Pisma.«¹⁰

Nakon što se 1572. godine kratko vratio u politiku, ponajprije zato jer je želio postići da na poljsko prijestolje dođe Habsburgovac, Dudić se 1575. godine povukao u Šlesku. Od 1579. bavio se isključivo znanstvenim radom i živio u Wroclawu.¹¹

⁸ Banić-Pajnić, »*Regnum hominis* naspram *regnum dei* i *regnum naturae* (O spisu Andrije Dudića *De comentarium significatione commentariolus*)«, str. 132.

⁹ Davor Balić, »Andrija Dudić o čovjekovoj slobodnoj volji«, u: Davor Balić, *Hrvatska renesansna etika*, magistarski rad iz filozofije obranjen 20. prosinca 2004. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Voditelj: Ante Čović. Neposredni voditelj: Ivica Martinović (Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004) str. 102-109, na str. 103.

¹⁰ Banić-Pajnić, »*Regnum hominis* naspram *regnum dei* i *regnum naturae* (O spisu Andrije Dudića *De comentarium significatione commentariolus*)«, str. 133-134.

¹¹ Isto, str. 134.

2.2. Misao Andrije Dudića

Iz Dudićeve bogate korespondencije doznajemo da su sve njegove aktivnosti bile usko povezane. Njegov je filologijski interes bio vezan za kritičku egzegezu *Biblije*, što je, opet, vezao s angažmanom u teološkim polemikama, posebice onima na Tridentinskom koncilu. Njegova kritičnost najviše je uočljiva u teologiji, jer zahtjeva kritički pristup, bilo tekstovima bilo dogmama.¹²

Dudić je čitavoga života prijateljevao s poznatim ljudima svojega vremena koji su pripadali humanističkim intelektualnim krugovima u sjevernoj Italiji (Paolo Manuzzi, Pinelli, Camerarius, Ellebode, Sophianos, Vergerije), Švicarskoj (Thomas Erastus), Krakowu i Breslavi, gdje su intelektualne krugove činili njegovi prijatelji sa studija u Italiji, kao i istomišljenici s kojima se slagao u pitanjima teološke problematike.¹³

Osim toga, Dudić je svoju aktivnost usmjerio i na književnost, pa se tako okušao u različitim književnim vrstama. Pisao je eseje, stihove (na grčkom), pravne i povijesne studije.¹⁴ Uz to, iskazao se i kao vrstan filozof, kao i prevoditelj važnih djela s grčkoga na latinski, te je upravo zahvaljujući širini svoga uma svoju prisutnost ostvario u najrazličitijim intelektualnim krugovima.¹⁵

Dudića često nazivaju »mađarski Erazmo« i to ne bez razloga. Naime, on je u sebi uspio združiti sva teorijska renesansna znanja i njihovu praktičnu primjenu. Kao što je istaknula Erna Banić-Pajnić, »pripadnost različitim intelektualnim krugovima, čine od njega liberalno nastrojenog teoretičara, ali i diplomata, aktivnog književnog stvaraoca, ali i djelatna teologa.«¹⁶

Znameniti su i Dudićevi govori koje je održao na Tridentinskom koncilu 1562/63. godine na latinskom jeziku. Njegova retorika bila je uvelike utemeljena na Ciceronu, kojemu je bio toliko privržen da se, kao što nas izvještava Željko Puratić, prenosila priča da je prepisao sva Ciceronova djela.¹⁷ Puratić je naveo pet Dudićevih govora o problematskim teološkim pitanjima, kao i o pitanjima samog života Crkve i njezinih službenika, koji su svi utemeljeni u Dudićevom kritičkom mišljenju, kao i u izvrsnom poznavanju Svetoga pisma.¹⁸

¹² Isto, str. 133.

¹³ Isto, str. 132-133.

¹⁴ Isto, str. 133.

¹⁵ Balić, »Andrija Dudić o čovjekovoj slobodnoj volji«, str. 104.

¹⁶ Banić-Pajnić, »*Regnum hominis naspram regnum dei i regnum naturae* (O spisu Andrije Dudića *De comentarium significatione commentariolus*)«, str. 134.

¹⁷ Željko Puratić, »Hrvatski humanist Andrija Dudić«, *Mogućnosti* 37/8-10 (1991), str. 725-736, na str. 731.

¹⁸ Puratić, »Hrvatski humanist Andrija Dudić«, str. 731-734.

No, Dudićeva renesansna nastrojenost ipak se najviše oertala u principima koje je postavio kao znanstveni teoretičar i javni djelatnik. Najvažnija odlika njegova cjelokupnog djelovanja svakako je kritička nastrojenost spram tradicionalnog znanja, autoriteta i dogmi.¹⁹ Takvu kritičnost Dudić je držao pretpostavkom napredovanja ljudskog znanja te je smatrao da samo ono znanje koje je utemeljeno na kritičkome stavu može biti pretpostavkom manifestiranja slobode ljudskog djelovanja.²⁰ Prema mišljenju Erne Banić-Pajnić, već u Dudićevu mišljenju »prisustvujemo pripremanju terena Descartesovoj metodi u nastojanju oko osiguranja područja što je dostupno sigurnom znanju i djelovanju.«²¹

¹⁹ Banić-Pajnić, »*Regnum hominis naspram regnum dei i regnum naturae* (O spisu Andrije Dudića *De comentarium significatione commentariolus*)«, str. 134.

²⁰ Isto, str. 135.

²¹ Isto.

3. Dudićeva rasprava o kometima

3.1. Povod za raspravu

Budući da je Dudić svestrani renesansni filozof, njegova erudicija, kroz pokušaj razumijevanja kometa i čovjeka, progovara i u njegovoj raspravici *O značenju kometa* iz 1579. godine. Rasprava je napisana u obliku pisma u kojem je Dudić ponudio odgovor svojem suvremeniku Johannu Cratu (Ioannes Crato) na pitanje postavljeno Dudiću o značenju kometa. Crato je naglasio da su odgovor na isto pitanje od njega tražili »filozofi i veoma ugledan liječnik Simon, to isto raznovrsnom učenošću temeljito obrazovani Esrom Rudinger, to isto izobražen u plemenitim umijećima i pravnoj znanosti moj Jacob Monavije, to isto neki drugi prijatelji.«²² Ova naizgled usputna opaska na samom početku Dudićeve rasprave, ukazuje na važnu činjenicu da je pitanje o naravi kometa bilo predmet snažnog interesa vrlo širokog intelektualnog kruga ljudi različitih profesija i usmjerenja, kao i na važnost koju svi ti mislioci pridaju Dudićevu mišljenju o dotičnoj stvari, usmjeravajući svoja pitanja upravo njemu.²³ U tom je pitanju sadržano i pitanje o prirodi samih kometa, pa će njega Dudić razmatrati u prvom dijelu svoje rasprave, dok će se u drugom dijelu posvetiti problemu značenja kometa za polje ljudskog djelovanja.²⁴

Razlog zbog kojega je Dudić prionuo na pisanje svoje rasprave, kao i cijele zbirke tekstova koja je, pod naslovom *De cometis dissertationes novae*, objavljena 1580. godine u Baselu, bila je pojava komete iz 1577. godine. Prije 1577. godine pojava komete zabilježena je 1531. godine, a nakon 1577. komete su se pojavile još dvaput: 1607. i 1682. godine.²⁵

Danas znamo da je zapravo bila riječ o Halleyevu kometu. Pojave kometa iz 1531., 1607. i 1682. godine tri su pojave istoga kometa čiju je putanju 1705. godine izračunao Edmund Halley (1656-1742), po kome je taj komet i dobio svoje ime, a pojavljuje se svakih 75 godina.²⁶ Komet iz 1577. bio je poseban ne samo zbog odstupanja od redovnog ciklusa, nego i zbog intenziteta kojim je zasjao, pa nije mogao proći nezapažen.²⁷

²² Andreas Duditijs, »De cometarum significatione commentariolus« / Andrija Dudić, »O značenju kometa raspravica«, preveli Veljko Gortan i Daniel Nečas Hraste, u: Erna Banić-Pajnić, Mihaela Girardi Karšulin, Marko Josipović, *Magnum miraculum – homo / Veliko čudo – čovjek: Humanističko-renesansna problematika čovjeka u djelima hrvatskih renesansnih filozofa* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1995), str. 210-241, na str. 211.

²³ Skuhala Karasman, »Dudićevo tumačenje kometa«, str. 223.

²⁴ Isto.

²⁵ Isto.

²⁶ Isto.

²⁷ Isto.

Kao što je istaknula Ivana Skuhala Karasman, »najznačajniji razlog zamjećivanja kometa i interesa za njih nalazi se u njihovoj neuobičajenoj stazi kretanja, kao i u njihovu neuobičajenom izgledu. Naime, kometi se na nebu kreću putanjom koja se ne poklapa niti s jednom pravilnom putanjom nebeskih tijela.«²⁸ U svojem članku »Dudićevo tumačenje kometa« ista autorica je zapisala da »povijesni razvoj astronomije pokazuje da se veza astronomije i astrologije može pratiti od antike, pa sve do konačnog odvajanja astronomije kao samostalne discipline tijekom 17. stoljeća.«²⁹ Uz to, Skuhala Karasman je upozorila i na Dudićevo ulogu u raspravama koje su se bavile pojavom i značenjem kometa iz 1577. godine: »U ovakvom povijesnom kontekstu, pojava kometa iz 1577. godine zanimljiva nam je, prije svega, zbog oslikavanja razvoja astronomije koji je povezan i s renesansnim razumijevanjem čovjeka, ali i zbog hrvatskog renesansnog filozofa Andrije Dudića i njegove uključenosti u intelektualnu raspravu o ovoj pojavi i njenom značenju.«³⁰

Prema mišljenju Erne Banić-Pajnić, »pretpostavke i motivi rasprava o djelovanju nebeskih tijela otčitavamo onda nadasve iz analize djela posvećenih toj tematici razdoblja humanizma i renesanse, dakle razdoblja u kojem se intenzivira rad na određenju čovjekova mjesta, značenja i uloge u ukupnosti bića«, čemu je, nastavlja Banić-Pajnić, »pripadalo i raspravljanje o kometima kao vjesnicima i uzrocima pojava na Zemlji, i to napose negativnih pojava.«³¹ U humanizmu i renesansi povećava se interes za pitanja astrologije, time i interes o kometima, ali to se treba razumjeti kroz renesansno okretanje antropološkoj problematici ili okretanje problematici ljudske slobode »ukoliko se odgovara na pitanje o principima i pretpostavkama determinizma kojemu je sve podređeno i čovjekova odnosa spram njega.«³² U tom području se i vide najveća nastojanja za rješanjem krize nastale na prijelazu iz srednjega vijeka.

Inače, u mnogim renesansnim raspravama o nebeskim tijelima najzastupljenije su ove dvije teorije: ona o ljudskoj determiniranosti i ona o (ne)podređenosti kretanja nebeskih tijela. O objema se očitovala Erna Banić-Pajnić. Po njoj, prva od ovih teorija čovjeka smatra »apsolutno podređenim prirodnom nizu događanja«, dok je druga teorija bila oštra kritika prve, a najvažniji su joj argumenti blasfemija i neznanstvenost prve teorije, odnosno argument da »astrologijski determinizam dokida mogućnost morala, ukoliko čovjeku uskraćuje slobodu djelovanja.«³³

²⁸ Isto.

²⁹ Isto.

³⁰ Isto.

³¹ Banić-Pajnić, »*Regnum hominis naspram regnum dei i regnum naturae* (O spisu Andrije Dudića *De comentarium significatione commentariolus*)«, str. 117.

³² Isto, str. 118.

³³ Isto, str. 118-119.

3.2. O naravi kometa

Rasprava Andrije Dudića jedna je od onih koje polaze od pitanja o naravi kometa. Dudić navodi da su komete »vatreni nanos suhog isparivanja«, no odmah potom upozorava da ova Aristotelova odredba, koju je preuzeo, ne mora nužno biti potpuno istinita.³⁴ U tome se očituje njegov kritički odnos prema uvriježenim teorijama, makar one bile postavljene i od autoriteta kakav je Aristotel. Kao što naglašava Banić-Pajnić, takvo provjeravanje autoriteta je glavna osobina cjelokupnog Dudićevog intelektualnog rada.³⁵

Na početku rasprave Dudić je najprije iznio teorije starih filozofa, ali i svojih suvremenika, a koji, odstupajući od općeprihvaćenog mišljenja, govore o naravi kometa. Najprije je prikazao učenje Marcellusa Squarcialupusa, a potom ono njegova učitelja Praetoriusa koji, po Dudiću, »bez oklijevanja tvrdi da su to [kometi] pare koje se dižu iz utrobe zemlje, no da li se zapaljuju i gore, to je ono o čemu u prvom redu sumnja.«³⁶ Dudić se priklanja potonjem stavu, ali donosi još i mišljenja matematičarā Paulusa Fabriciusa i Geronima Cardana, koji je prigodom pojave komete 1577. izazvao burne diskusije u krugovima znanstvenikā i filozofā, jer je zaključio da na nebu nema rađanja, a što je Dudić prenio u svojem spisu: »Dobro se zna da je mjesto, koje stanovnik Milana mora vidjeti pod zimskim svodom, udaljeno od Zemlje deset puta više nego visina koju dosegnu pare. Ali tamo mi vidimo komete. Prema tomu, kometi ne nastaju od para. Ali niti više, u eteru, jer tamo ne nastaje materija, koja bi se mogla zapaliti.«³⁷ Uz iznijeto, Dudić je naveo još i učenja pitagorovaca, no iz nabrojanja raznih mišljenja i odredaba o kometima može se prepoznati glavna problematika njegove rasprave. Tu problematiku Banić-Pajnić je odredila ovim pitanjem: jesu li komete vjesnici i uzroci budućih događanja u zemaljskom i ljudskom svijetu?³⁸ Ovo pitanje, kao što nam u svojem članku poručuje Banić-Pajnić, otvara niz drugih pitanja. Naime, da bi se moglo razmišljati i zaključiti o tome uzrokuju li ili najavljuju komete buduće događaje, nužno je istražiti njihovu narav, pa se kometu prvo treba odrediti kao naravnu ili nadnaravnu pojavu, odnosno kao zemaljsku ili nebesku pojavu.³⁹

³⁴ Duditius, »De cometarum significatione commentariolus« / Dudić, »O značenju kometa raspravica«, str. 214 / 215.

³⁵ Banić-Pajnić, »*Regnum hominis* naspram *regnum dei* i *regnum naturae* (O spisu Andrije Dudića *De cometarum significatione commentariolus*)«, str. 119.

³⁶ Duditius, »De cometarum significatione commentariolus« / Dudić, »O značenju kometa raspravica«, str. 212 / 213.

³⁷ Isto, str. 214 / 215.

³⁸ Banić-Pajnić, »*Regnum hominis* naspram *regnum dei* i *regnum naturae* (O spisu Andrije Dudića *De cometarum significatione commentariolus*)«, str. 120-121.

³⁹ Isto, str. 121.

U svojoj raspravi Dudić je istaknuo i to da se iskustvom nikako ne može dokazati veza između pojave kometa i nedaća na Zemlji, nego baš opovrći: »U prvom redu doista se čudim što pribjegavaju iskustvu koje u potpunosti stoji na suprotnoj strani i u njezinu korist navodi brojnija i istinitija, da ne kažem sva, svjedočanstva.«⁴⁰ Umjesto oslanjanja na iskustvo, Dudić je, tvrdi Banić-Pajnić, smatrao da se zakonitost djelovanja kometa može utvrditi jedino u području prirodnoga zbivanja: »Bez obzira, dakle, na pojavu komete, taj prirodni zakon, po kojem sve što nastaje nužno i propada, djeluje neumitno i neprestano i djelovat će tako.«⁴¹

U daljnjoj raspravi, ističe Banić-Pajnić, Dudić se protivio tezi o kometima kao vjesnicima i uzrocima pojava na Zemlji. Njegova protivljenja mogu se svrstati u dvije tematske cjeline. Prva cjelina je teološka: prihvaćanje vjerovanja u komete vjesnike dovelo bi do, primjerice, praznovjerja i povećanja broja gatalica, što bi, pak, dovelo do zanemarivanja Boga i vjere, odnosno do odbacivanja kršćanske pobožnosti.⁴² Osim toga, bilježi Dudićeve rečenice Banić-Pajnić, »čovjeku ne pripada znati buduću sudbinu niti imade takove moći ljudskog duha i znanja da se sigurno predvidi buduće, osim možda ukoliko bi koga takvim znanjem nadahnuo Bog«.⁴³ Druga cjelina je znanstvena, a argument kojim se Dudić poslužio u njezinu razlaganju temeljio se na stajalištu da se Bog ne služi kometima da bi opomenuo ljude zbog njihove zloće, jer bi se, kao što doznajemo iz članka Banić Pajnić, po toj teoriji kometi stalno pojavljivali budući da čovjek neprestano čini zlo.⁴⁴ U svojem članku Banić-Pajnić je upozorila i na Dudićev stav da su upravo rijetkost pojavljivanja kometa i naše neznanje o njihovoj prirodi razlogom »da se oni skloni praznovjerju radije odaju ‘zlokobnim predosjećanjima nego li ispitivanju naravi same stvari’«, dok će »ispitivanje naravi stvari pokazati da i komete bivaju po prirodnim i nužnim uzrocima, kao i sve na nebu«.⁴⁵

Nadalje, Banić-Pajnić kaže da je Dudić pokušavao dokazati da su kometi pojave prirodnoga niza ili čuda koje prekidaju niz zakonitih događaja. Da bi to učinio, prvo je morao odrediti bit prirodnog događanja i bit čuda, pa u članku Banić-Pajnić možemo pročitati i ovu rečenicu: »Čuda se, dakle, događaju protiv zakona prirodnog događanja, a izvor im je u Bogu, koji njima želi nešto smrtnicima poručiti, ali samo ‘zbog nekih važnih i ozbiljnih razloga’«.⁴⁶

⁴⁰ Duditius, »De cometarum significatione commentariolus« / Dudić, »O značenju kometa raspravica« str. 218 / 219.

⁴¹ Banić-Pajnić, »Regnum hominis naspram regnum dei i regnum naturae (O spisu Andrije Dudića *De cometarum significatione commentariolus*)«, str. 122.

⁴² Isto, str. 123.

⁴³ Isto, str. 122-123.

⁴⁴ Isto, str. 123.

⁴⁵ Isto, str. 123-124.

⁴⁶ Isto, str. 124.

Premda je komet vrlo rijetka pojava, on pripada prirodnom poretku stvari i biva po prirodnim, nužnim uzrocima. Bez obzira što je narav kometa nepoznata, njegova se pojava može čak i predvidjeti, kao što se mogu predvidjeti i druge pojave, no ne postoji način da čovjek iz njihove pojave sazna nešto o budućnosti.⁴⁷ Za komete čije pojave se, kako kaže Dudić, »ne zbivaju zato da bi bezrazložnim strahom mučile smrtnike«, vrijedi ista zakonitost prirodnog događanja kao i za druge nebeske pojave.⁴⁸ Po tome, komete ne bi trebale biti posebne, već bi, ukoliko uzrokuju nekakva događanja na Zemlji, trebale uzrokovati i druge nebeske pojave, što ipak nije slučaj.⁴⁹

Kao što nas izvještava Banić-Pajnić, Dudić je nakon ovih tvrdnji svoju raspravu nastavio u izrazito renesansnom znanstvenom nastojanju oko iznalaženja adekvatnih znanstvenih metoda kojima bi dokazao pojavu komete u okviru prirodnoga niza.⁵⁰ Po ovoj autorici, Dudić je negirao mišljenja pobornikā takozvane fizičke teorije koji su smatrali da pojava komete kao člana prirodnog niza »dovodi do promjene u ponašanju ljudi ukoliko uzrokuje promjene u zraku, točnije suhoću zraka povezanu i s pojavom raznih bolesti.«⁵¹ Uz to, nastavlja Banić-Pajnić, Dudić drži da je problem to što pojavu kometa smatraju uzrokom samo nekih pojava na zemlji, jer ukoliko se radi o prirodnim uzrocima, onda su to opći uzroci koji nisu ograničeni na pojavu samo nekih pojava, primjerice, raznih nepogoda, bolesti, ratova, svrgnuća kraljeva.⁵²

U svojoj raspravi Dudić se pozvao i na višegodišnje iskustvo svojih prijatelja liječnika, koji su potvrdili nepovezanost kometa s bolestima, posebice zato što suhoća zraka pogoduje zdravlju.⁵³ Banić-Pajnić je pritom istaknula da »Dudić iznosi podatke o pojedinim godinama i učestalosti pojava teških bolesti, iz čega je vidljivo da se tada već gotovo statistički prate određene pojave na temelju kojih se određuje značaj pojedine godine.«⁵⁴

Nadalje, Banić-Pajnić tvrdi da se u Dudićevu dokazivanju jasno raspoznaje njegova oštroumnost i moć zapažanja, a uz to je vidljivo i njegovo strogo nastojanje u određenju metodoloških principa znanstvenog istraživanja, pri čemu se Dudić u svojim dokazivanjima,

⁴⁷ Isto.

⁴⁸ Duditius, »De cometarum significatione commentariolus« / Dudić, »O značenju kometa raspravica«, str. 230 / 231.

⁴⁹ Banić-Pajnić, »Regnum hominis naspram regnum dei i regnum naturae (O spisu Andrije Dudića *De comentarum significatione commentariolus*)«, str. 124.

⁵⁰ Isto, str. 125.

⁵¹ Isto.

⁵² Isto.

⁵³ Duditius, »De cometarum significatione commentariolus« / Dudić, »O značenju kometa raspravica«, str. 236 / 237.

⁵⁴ Banić-Pajnić, »Regnum hominis naspram regnum dei i regnum naturae (O spisu Andrije Dudića *De comentarum significatione commentariolus*)«, str. 126.

kao i u metodološkom principu, oslanjao na vlastiti razum, iskustvo i opažanje.⁵⁵ O Dudićevu razumijevanju naravi kometa Banić-Pajnić je istaknula i to da se pri znanstvenom istraživanju neke pojave na zemlji trebaju istraživati njezini bliži uzroci, a ne dalji, odnosno kometi, kao i to da se pojave na zemlji »ne mogu proizvesti bez bližih uzroka, pa istinski spoznati ih, znači zapravo spoznati te bliže uzroke.«⁵⁶

Dudić vjerojatno želi naglasiti da je čovjek sam krojač svoje sudbine i da je svako pozivanje na neki drugi uzrok izvan njega samog tek loš i površan pokušaj opravdanja vlastitih pogrešaka, put kojemu je najlakše pribjeći i tako se lišiti svake odgovornosti za vlastite postupke. Čini se da je Dudić po tom pitanju svjestan da takav način shvaćanja stvari može zavesti u svojevrsni panteizam u kojemu se u određenom obliku gubi razlika između dobra i zla, lijepog i ružnog, moralnog i nemoralnog, jer sve te mogućnosti ljudskog djelovanja tobože proizlaze iz samoga Boga, ako ga se postavi kao uzrok svih djelovanja, pa stoga među njima ni nema nikakve razlike i čovjek ostaje bespomoćno biće čije je djelovanje unaprijed određeno.

Svjestan različitosti mišljenja o kometima, kako u svojih suvremenika, tako i u onih koji su mu prethodili, Dudić je prvi dio rasprave zaključio ovom rečenicom: »A meni se, zbog tolike nejasnoće i mnogobrojnih različitih mišljenja i zato što je taj predmet još uvijek nepoznat, ne čini vjerojatnim da je moguće nešto sigurno proreći ili predvidjeti. Dapače, tvrdim da, kad bi se i znalo što je komet, od kakve je materije i kakve naravi, ne bi bilo moguće iz njegove svjetlosti proreći ništa – niti dobro niti zlo.«⁵⁷ Dakle, čak je i bez točnog poznavanja naravi kometa moguće opovrgnuti stajalište da bi pojava kometa imala pretkazujuću narav i presudnu važnost za ljudska zbivanja. To je, naposljetku, i sadržaj drugoga dijela njegove rasprave o kometima.

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ Isto, str. 126-127.

⁵⁷ Duditius, »De cometarum significatione commentariolus« / Dudić, »O značenju kometa raspravica«, str. 216 / 217.

3.3. Antropološka važnost Dudićeve rasprave

Erna Banić-Pajnić navodi da Dudić ismijava filozofe i liječnike koji svoje neznanje prikrivaju praznovjermem i okultnim i da je, po Dudiću, čovjeku prvi uzrok skriven, jer iz neba i nebeskih pojava ne mogu se spoznati nužna događanja u sferi ljudski stvari. Upravo zbog toga Dudić je, nastavlja Banić-Pajnić, osuđivao stajalište da se iz daljih uzroka mogu sigurno i točno predvidjeti budući događaji.⁵⁸

Po nastojanju ustanovljavanja temeljnih metodologijskih principa istraživanja, Dudić svakako stoji na pragu novovjekovne koncepcije znanosti. Erna Banić-Pajnić tako je, navodeći čak tri odredbe, zaključila da Dudića zbog njegova intelektualnog angažmana možemo smatrati modernim misliocem:

- 1) Prva je odredba svakako Dudićevo nastojanje oko znanstvenog razgraničenja božanskog, prirodnog i ljudskog djelovanja. U toj podijeli čovjeku pripada posebno mjesto, ali samo kao razumskome biću. Odluke razumskoga bića Dudić vidi utemeljene u slobodnoj volji;
- 2) Druga odredba odnosi se na Dudićevo razgraničenje znanstvenog i neznatstvenog istraživanja, odnosno na razgraničenje praznovjermja od znanosti. Dudić je uvidio da znanstveni način shvaćanja stvari zahtjeva punu snagu čiste razumske moći i razlučivanja bitnog od nebitnog;
- 3) Treća odredba usmjerena je na Dudićevo fiksiranje metodoloških principa znanstvenog pristupa pojavama s jasno određenim kritičkim stavom prema općeprihvaćenima, ali često neprovjerenih saznanja.⁵⁹

Međutim, Dudićevoj raspravi ipak ne bismo trebali pripisivati osobit antropološki značaj, posebice zato što je pitanja o biti čovjekove slobodne volje obradio tek usputno, više krčeći put razumijevanju kometa, nego razumijevanju čovjeka. Na tom tragu i jest njegova glavna postavka: čovjekova djela ovise o njegovoj volji, a ne o prirodnim zakonima. Neosporno je da je Dudić u svojoj raspravi, ponajprije pitanjem o slobodi čovjekove volje, obradio pitanje o biti čovjeka, no nužno je istaknuti da je u raspravi to pitanje dobilo tek početni okvir te da se njegova rasprava ne može smatrati osobitim antropološkim pothvatom.

⁵⁸ Banić-Pajnić, »*Regnum hominis naspram regnum dei i regnum naturae* (O spisu Andrije Dudića *De comentarum significatione commentariolus*)«, str. 127.

⁵⁹ Isto, str. 130.

4. Zaključak

Dudićevo razumijevanje pojave kometa leži u kontekstu promjena koje se događaju u renesansnoj astronomiji te ljudskom razumijevanju svemira i nebeskih pojava. Pojave kometa pritom se povezuju s čovjekom i mogućim utjecajima na ljudska zbivanja. Tumačenje njihova utjecaja kreće se u rasponu od teorija koje pojavu kometa vide kao djelatni uzrok zemaljskih promjena, preko onih koje komet razumiju kao znak, do onih koje komet razumiju kao nebesku pojavu koja nije vezana s događajima na Zemlji na taj način da bi ih uzrokovala ili pretkazivala.

Svoje razumijevanje odnosa kometa i čovjeka Dudić je temeljio na priznavanju posebnosti ljudskog djelovanja, na razumijevanju kometa kao prirodnih pojava te na metodi koja podsjeća na današnju statistiku kojom polazeći od iskustva provjerava podudarnost nebeskih pojava i zemaljskih promjena. Na temelju svega toga Dudić dolazi do zaključka o nepostojanju kauzalne veze između pojave kometa i događaja na Zemlji te određuje slobodu volje kao osnovu ljudskog djelovanja. No, ta je odredba tek negativne i posredne naravi pa cjelina Dudićeve rasprave ipak snažnije zahvaća u polje filozofije prirode, dotičući polje antropologije tek izvana i usputno.

5. Literatura

- Duditius, Andreas. 1995. »De cometarum significatione commentariolus« / Andrija Dudić, »O značenju kometa raspravica«, preveli Veljko Gortan i Daniel Nečas Hraste, u: Erna Banić-Pajnić, Mihaela Girardi Karšulin, Marko Josipović, *Magnum miraculum – homo / Veliko čudo – čovjek: Humanističko-renesansna problematika čovjeka u djelima hrvatskih renesansnih filozofa* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1995), str. 210-241.
- Balić, Davor. 2004. »Andrija Dudić o čovjekovoj slobodnoj volji«, u: Davor Balić, *Hrvatska renesansna etika*, magistarski rad iz filozofije obranjen 20. prosinca 2004. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Voditelj: Ante Čović. Neposredni voditelj: Ivica Martinović (Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004) str. 102-109.
- Banić-Pajnić, Erna. 1991. »*Regnum hominis* naspram *regnum dei* i *regnum naturae* (O spisu Andrije Dudića *De co-mentarum significatione commentariolus*)«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 17 (1991), str. 117-138.
- Banić-Pajnić, Erna. 1995. »Andrija Dudić. Rasprava o čovjeku – rasprava o kometima«, u: Erna Banić-Pajnić, Mihaela Girardi Karšulin, Marko Josipović, *Magnum miraculum – homo / Veliko čudo – čovjek: Humanističko-renesansna problematika čovjeka u djelima hrvatskih renesansnih filozofa* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1995), str. 31-45.
- Banić-Pajnić, Erna. 1998. »'Stella novae'«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 24 (1998), str. 49-58.
- Puratić, Željko. 1991. »Hrvatski humanist Andrija Dudić«, *Mogućnosti* 37/8-10 (1991), str. 725-736.
- Skuhala Karasman, Ivana. 2009. »Dudićevo tumačenje kometa«, *Cris*, 11 (2009), str. 222-228.